

Θεοφάνεια ή Επιφάνεια ή Φώτα Ιστορική και Θεολογική Προσέγγιση της Εορτής

Η κορύφωση του εορτολογικού κύκλου του Αγίου Δωδεκαημέρου, όπως επεκράτησε στην θεολογία μας να λέγεται η περίοδος, των δώδεκα ημερών κατά τις οποίες εορτάζουμε την γέννηση του Σωτήρος Χριστού, την κατά σάρκα περιτομή Του και την Βάπτισή Του, είναι τα Άγια Θεοφάνεια ή Επιφάνεια ή Φώτα.

Από τα όσα καταγράφονται στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε με ακρίβεια την συγκεκριμένη ημέρα και τον ακριβή μήνα της γεννήσεως του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού. Επίσης δεν φαίνεται, με βάση την ευαγγελική μαρτυρία, η γέννηση του Ιησού Χριστού να έγινε κατά την χειμερινή περίοδο. Στα μέσα του δευτέρου αιώνα ορισμένες παραφυάδες της αιρέσεως του γνωστικισμού άρχισαν να εορτάζουν τα Χριστούγεννα μαζί με την βάπτισή του Ιησού Χριστού, στις 6 Ιανουαρίου που ήταν η παλαιά ημερομηνία του χειμερινού ηλιοστασίου.

Στην καθ' ημάς Ανατολή μέχρι τον τέταρτο αιώνα οι πιστοί συνεόρταζαν τις δύο μεγάλες αυτές εορτές με το όνομα «Επιφάνεια ή Θεοφάνεια». Οι οπαδοί του αιρετικού Βασιλείδου την καθόρισαν στις 20 Μαΐου ή στις 19 ή στις 20 Απριλίου. Γύρω στα 330 μ.Χ. εισήχθη στη Ρώμη εορτή των Χριστουγέννων χωριστά από την εορτή των Θεοφανείων.

Η Εκκλησία μας ψάλλοντας διδάσκει ότι « Ο Θεός Λόγος επεφάνη εν σαρκί τω γένει των ανθρώπων». Ο Θεός Υιός Λόγος «επεφάνη εν σαρκί» κατά την γέννησή Του. Ο Θεός Λόγος «επεφάνη εν σαρκί» κατά την βάπτισή Του. Με τον Θεό Υιό Λόγο αποκαλύπτεται η θεότητα σαρκωμένη στο ανθρώπινο γένος, η δόξα του Θεού φανερούται ως φως στον πεπρωκότα άνθρωπο και φωτίζει την πορεία του προς την αιώνια ζωή, στα έσχατα, στη Βασιλεία του Θεού. Ο Ιησούς Χριστός είναι «φως εκ φωτός, Θεός αληθινός εκ Θεού αληθινού», γι' αυτό και η επί της γης γέννηση και φανέρωσή Του ονομάζεται Επιφάνεια ή Θεοφάνεια ή Φώτα.

Με τις παραπάνω εκφράσεις η Εκκλησία μας ήθελε να αντιτάξει τότε στην θεοποίηση των ειδωλολατρών Ρωμαίων αυτοκρατόρων, την όντως αληθινή επιφάνεια του μόνου αληθινού Θεού Ιησού Χριστού. Οι απαρχές της εορτής των Θεοφανείων είναι ανάλογες προς την εορτή των Χριστουγέννων. Οι εθνικοί (ειδωλολάτρες) εόρταζαν στις 6 Ιανουαρίου, σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο, το χειμερινό ηλιοστάσιο στην Αίγυπτο και στην Αραβία. Στις αρχές του τρίτου αιώνα πρώτα οι αιρετικοί του Βασιλείδου επεχείρησαν την αντικατάσταση της ειδωλολατρικής αυτής εορτής με την βάπτισή του Ιησού Χριστού. Λίγο αργότερα η Εκκλησία της Ανατολής καθόρισε την 6^η Ιανουαρίου ως ημέρα εορτής των Επιφανείων ή Θεοφανείων ή Φώτων.

«Η αχειροποίητος περιτομή»

Η θεολογία και υμνολογία της Ορθόδοξου Εκκλησίας μας έχει ασχοληθεί διεξοδικά με την μεγίστη αυτή εορτή των Θεοφανείων για να καταδείξει ότι με την ενανθρώπιση και ενσάρκωση του Υιού Θεού Λόγου «Παρήλθεν η σκιά του νόμου· ιδού τα πάντα καινά γέγονεν». (Β' Κορ.

Ε', 17). Ενώ δηλαδή ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός υπέμεινε στην σάρκα του την ανθρώπινη περιτομή που ορίζετο σαφώς στις διατάξεις του Μωσαϊκού νόμου, εντούτοις ήλθε και κατήργησε για τον λαό και την Εκκλησία του όλα εκείνα που η πίστη του Εβραϊκού Νόμου όριζε και έδωσε στους πιστεύοντας σε Αυτόν την «αχειροποίητη περιτομή», το μυστήριο δηλαδή του βαπτίσματος ως μέσο αναγεννήσεως, μεταμορφώσεως, καθάρσεως και λυτρώσεως των ζώντων μελών του σώματός του, των πιστών.

Στο σχέδιο της «Θείας Οικονομίας» για την λύτρωση και σωτηρία του ανθρωπίνου γένους, ο ενσαρκωθείς Ιησούς Χριστός με την επίγεια παρουσία του θέτει τα μέσα της μεταμορφώσεως και της αγιοποιήσεως των ανθρώπων. Όταν λοιπόν ο Θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός συνεπλήρωσε το τριακοστό έτος της ηλικίας του, προσήλθε στον Πρόδρομο και κήρυκά του, Άγιο Ιωάννη, για να βαπτισθεί και να φανερώσει όχι μόνο την καινή ζωή που προσφέρεται στους ανθρώπους με την «αχειροποίητη περιτομή», το βάπτισμά του, αλλά και για να αναδείξει και να βεβαιώσει την θεϊκή του φύση, ως Μονογενούς Υιού και Λόγου του Θεού Πατρός.

Είναι βεβαίως απολύτως αυτονόητο ότι ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός δεν είχε καμία ανάγκη ή αδυναμία για να δεχθεί το βάπτισμα από έναν άνθρωπο κτιστό και φθαρτό, τον Τίμιο Πρόδρομο, αλλά εντούτοις καταδέχεται από ανθρώπινες χείρες το βάπτισμα τούτο για να θέσει σε εφαρμογή την απαρχή του σχεδίου του για την λύτρωση και την σωτηρία του ανθρωπίνου γένους. Τούτο δε καθίσταται ακόμη περισσότερο θαυμαστό και σωτήριο για εμάς, επειδή κατά την τέλεση του βαπτίσματος, ο ίδιος ο τριαδικός Θεός, ο πατήρ ως φωνή και το Πανάγιο Πνεύμα «εν είδει περιστεράς», επιβεβαιώνουν, «πιστοποιούν» και διακηρύττουν σε όλη την κτιστή δημιουργία που έκθαμβη και εκστατική βλέπει τον μόνο αναμάρτητο να βαπτίζεται, ότι «Ούτος εστίν ο Υιός μου ο αγαπητός εν ω ευδόκησα».

Αυτή η στιγμή της κατά σάρκα βαπτίσεως του Σωτήρος Χριστού είναι η πρώτη, πριν από την έναρξη του λυτρωτικού και σωστικού του επί της γης έργου, διαβεβαίωση, από τον φανέντα τρισυπόστατο Θεό ότι ο ενσαρκωθείς και ενανθρωπήσας Ιησούς Χριστός είναι ο Θεός ο αληθινός, ο Μεσσίας και αναμενόμενος απελευθερωτής και απολυτρωτής του ανθρωπίνου γένους. Έτσι η θεϊκή αυτή διαβεβαίωση καθιστά έγκυρο το βάπτισμα του Κυρίου και αναδεικνύει την σωτήρια και λυτρωτική δύναμη όλων των μυστηρίων που εκείνος ο Υιός του Θεού και θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός παρέδωσε διά των Αποστόλων και της Εκκλησίας του στο ζωντανό σώμα της ευχαριστιακής κοινότητας των πιστών μελών του.

Θεοφάνεια και Επιφάνεια ολοκλήρου της τρισυποστάτου – τριαδικής Θεότητας

Κατά την βάπτισμα του Σωτήρος Χριστού έχουμε όντως Θεοφάνεια, αφού φανερούνται όχι μόνο η θεϊκή φύση του ενανθρωπήσαντος Υιού και Λόγου του Θεού, αλλά Θεοφάνεια και Επιφάνεια ολοκλήρου της τρισυποστάτου – Τριαδικής Θεότητας, του Θεού Πατρός ως φωνής, του Παναγίου Πνεύματος ως περιστεράς λευκής και του Υιού Θεού Λόγου Ιησού Χριστού. Δια τούτο και ο Απόστολος Παύλος λέγει στην προς Τίτον επιστολή του ότι «... *Επεφάνη η χάρις του Θεού η σωτήριος πάσιν ανθρώποις...*» (Τιτ. 2,11) και αλλού αναφέρεται στην «...*επιφάνεια της δόξης του μεγάλου Θεού*» (Τιτ. 2,13). Από την στιγμή εκείνη ανέτειλε οριστικώς και με τον πλέον επίσημο και θαυμαστό τρόπο, το ανέσπερον και άδυτον φως της αιωνίου ζωής, της αθανασίας, της Βασιλείας του Θεού, που είναι ο ενσαρκωθείς Υιός και Λόγος του Θεού. Ο δε λαός

«ο καθήμενος εν σκότει και εν χώρα και σκιά θανάτου» (ΜΘ. 4,16) ηξιώθη να κοινωνήσει και να λουσθεί με το φως της Τριαδικής Θεότητας εν Ιορδάνη ποταμώ.

Η Αγία Μήτηρ Εκκλησία μας δεικνύει στους πιστούς της τα όσα τελούνται σ' αυτήν, με όσα διαβάζονται και με όσα ψάλλονται ότι το υπερκόσμιο μυστήριο είναι μονίμως παρόν. Δια τούτο ψάλλει ο χορός των Αγγέλων και των ανθρώπων ότι «*Σήμερον γαρ ο της εορτής ημίν επέστη καιρός, και ο χορός αγίων εκκλησιάζει ημίν, και άγγελοι μετ' ανθρώπων συνεορτάζουσι. Σήμερον η χάρις του Αγίου Πνεύματος εν είδει περιστεράς τοις ύδασιν επεφοίτησε. Σήμερον ο άδυτος ήλιος ανέτειλε και ο κόσμος τω φωτί Κυρίου καταυγάζεται*».

Το βάπτισμα λουτρό παλιγγενεσίας και ανακαινίσεως

Όπως προείπαμε εν αρχή, ο Θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός, ο μόνος αναμάρτητος και ο μόνος Άγιος άνθρωπος επί της γης, επειδή βεβαίως ήταν τέλειος Θεός, χωρίς να έχει χρείαν της καθάρσεως του βαπτίσματος, υπέμενε και εδέχθη τον ραντισμό των υδάτων του Ιορδάνου υπό Ιωάννου για να αναγεννήσει και να ανακαινίσει και να αποκαθάρει τον ρύπον της αμαρτίας από το φθαρτό σώμα και την ψυχή κάθε ανθρώπου. Όπως εκείνος άρχισε το δημόσιο και σωτήριο και απολυτρωτικό έργο του επί της γης, αφού προηγουμένως εβαπτίσθη εν Αγίω Πνεύματι και με την Θεοφάνεια και Επιφάνεια στον Κόσμο της Τριαδικής Θεότητας, έτσι κατά τον ίδιο τρόπο έθεσε ως απαρχή της ημετέρας εν Χριστώ ζωής και εισόδου μας στο ζωντανό σώμα του, στην Εκκλησία του, την βάπτισή μας στο όνομα της Τρισυποστάτου Τριαδικής Θεότητας.

Δια τούτο και ο Απόστολος Παύλος γράφει στην προς Τίτον επιστολή του, ότι «... *Ότε δε η χρηστότης και η φιλανθρωπία επεφάνη του σωτήρος ημών Θεού... κατά τον αυτού έλεον έσωσεν ημάς δια λουτρού παλιγγενεσίας και ανακαινώσεως Πνεύματος Αγίου, ου εξέχεεν εφ' ημάς πλουσίως δια Ιησού Χριστού του σωτήρος ημών, ίνα δικαιωθέντες τη εκείνου χάριτι κληρονομήοι γενώμεθα κατ' ελπίδα ζωής αιωνίου*». (Τιτ. 2,4-7)

Όντως το βάπτισμα του Κυρίου, αλλά και το δικό μας «εις το όνομα της Αγίας Τριάδος» είναι λουτρό παλιγγενεσίας και ανακαινίσεως, επειδή ο Θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός εβαπτίσθη για να αποκαθάρει τον γεμάτο από σωματικούς και πνευματικούς ρύπους άνθρωπο και για να φέρει το Πανάγιο Πνεύμα εξ ουρανού, προκειμένου ν' ανυψώσει τον γήινο άνθρωπο στους ουρανούς και να ντροπιάσει τον μισάνθρωπο διάβολο, τον απατεώνα του ανθρωπίνου γένους.

Ο Ιησούς Χριστός όμως επανορθώνει την κακία και το ψεύδος του μισάνθρώπου διαβόλου και γίνεται για όλους «τύπος» και «χαρακτήρ» του μυστηρίου του βαπτίσματος για να αγιάσει την απαρχή κάθε πράξεως και για να κληρονομήσει στους υιούς και στις θυγατέρες του, τους πιστούς, την ένθεση πίστη στο παραδεδομένο μυστήριο βεβαία και αναμφίβολη.

Έτσι, σύμφωνα με την άποψη του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης είναι «*αμαρτιών κάθαρσις, άφεσις, πλημμελημάτων, ανακαινισμού και αναγεννήσεως αιτία...*». Όλα τα παραπάνω όμως νοούνται όχι με τα μάτια του σώματος, αλλά νοερά και υπεραισθητά. Αυτές βέβαια τις ευεργεσίες δεν τις χαρίζει το φυσικό νερό, αλλά η προσταγή του Θεού και η επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος που φθάνει μυστικά στη δική μας ελευθερία, ενώ το ύδωρ συντελεί στο να φανεί η ψυχοσωματική κάθαρση της ανθρωπίνης υποστάσεως.

Γιατί όμως απαιτείται στην τέλεση του μυστηρίου της βαπτίσεως, πέραν της επιφοιτήσεως του Παναγίου Πνεύματος, και η χρήση του ύδατος; Διότι ο άνθρωπος είναι σύνθετος – διφυής

και όχι απλώς και για αυτό τον λόγο σ' αυτό το διπλό σύζευγμα ορίσθησαν για την θεραπεία του τα συγγενή και όμοια φάρμακα, για το ορατό Σώμα το αισθητό ύδωρ και για την άορατη ψυχή το αφανές πνεύμα, που το καλούμε με πίστη και επέρχεται με άρρητο τρόπο. Ευλογεί δε όχι μόνον το σώμα αλλά και το φυσικό μέσο της καθάρσεως που είναι το ύδωρ του λουτρού της παλιγγενεσίας μας. Το ύδωρ λοιπόν αν και είναι φυσικό στοιχείο και τίποτε άλλο, με την επενέργεια της ακτίστους Χάριτος του τελεταρχικού πνεύματος ανανεώνει και αναγεννά τον άνθρωπο στη νοητή και υπεραισθητή αναγέννηση και υπεραισθητή μεταμόρφωση του εν Χριστώ Ιησού. Μήπως και ο Ιησούς Χριστός είχε χρεία του φυσικού ύδατος για να καθαρθεί, ενώ ήταν αναμάρτητος; Όχι βέβαια, αλλά αφέθηκε στον υδάτινο ραντισμό για να καταδείξει στους οφθαλμούς των ανθρώπων τον αγιασμό του ύδατος από την άκτιστη χάρη του Παναγίου Πνεύματος και την εξ αυτού καθαρτήρια και απολυτρωτική και αγιαστική του δύναμη και ενέργεια.

Όταν συνεπώς βαπτίζεται ο άνθρωπος κατά μίμηση του εν Αγίω Πνεύματι βαπτίσματος του αναμάρτητου Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, βαπτίζεται, τότε νεκρώνεται η θανατηφόρος αμαρτία, αναγεννάται ο άνθρωπος, απεκδύει την ενδυμασία της φθοράς και ενδύεται την ενδυμασία της αφθαρσίας και της παλιγγενεσίας. Αποθνήσκει ο παλαιός Αδάμ και αναγεννάται ο καινός, ο νέος Αδάμ. Δια τούτο ψάλλει η Εκκλησία ότι *«όσοι εις Χριστόν εβαπτίσθημεν, Χριστόν ενεδυσάμεθα»*.

Οι εικόνες με τις οποίες οι Άγιοι Πατέρες παρουσιάζουν το βάπτισμα

Οι Άγιοι Πατέρες και μεγάλοι θεολόγοι της Εκκλησίας παρομοιάζουν το βάπτισμα με δύο εικόνες. Η πρώτη συνδέεται με την γέννηση του ανθρώπου εκ κοιλίας της μητρός του. Το μυστήριον του βαπτίσματος είναι δια τον άνθρωπον της φθοράς η δευτέρα γέννησή του, η αναγέννησή του ωσάν να γεννάται άσπιλος, αμόλυντος και αναμάρτητος και πάλιν από την κοιλία της μητρός του. Η δε δευτέρα εικόνα συνδέεται με το γεγονός της αναστάσεως. Όπως δηλαδή ο άνθρωπος βυθίζεται στο ύδωρ, ωσάν να θάπτεται σε τάφο και να νεκρώνει την αμαρτία. Αλλά και όπως αναδύεται από την κατάδυσή του, είναι ωσάν να ανίσταται του τάφου ζωντανός άφθαρτος, απελευθερωμένος και απαλλαγμένος πάσης αμαρτίας ψυχικής και σωματικής. Δια τούτο ψάλλει και η Εκκλησία μας ότι *«Σήμερον ο Δεσπότης νόμασιν ενθάπτει βροτών την αμαρτίαν»*.

Δια της βαπτίσεως του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, πεθαίνει πια η αμαρτία, που είναι η μάνα της φθοράς και του θανάτου, και αναπλάθεται ο νέος Αδάμ ο οποίος φορά τον αναμάρτητο Χριστό επάνω του με το βάπτισμά του. Φωτίζεται με το φως της αναγεννήσεως και της μεταμορφώσεως ο μέχρι τότε άνθρωπος του πνευματικού σκότους και της σκιάς του θανάτου. Ο βαπτισθείς Ιησούς Χριστός λύνει την κατάρα, αναπλάθει τον νέο άνθρωπο της Εκκλησίας του και τον ντύνει νυμφίο, την δε γυναίκα νύμφη στη Βασιλεία Του. Καταδέχεται ο αναμάρτητος να δεχθεί βάπτισμα καθάρσεως για να καταστήσει τον φθαρτό και αμαρτωλό άνθρωπο, αναμάρτητο, φωτεινό, αναγεννημένο και μεταμορφωμένο πολίτη στην Βασιλεία του Θεού. Λούζεται με ύδωρ ο Χριστός και αναπλάθεται με Πνεύμα Άγιον ο Θνητός. Ο γυμνός Χριστός βαπτίζεται και ενδύει τον γυμνό άνθρωπο της φθοράς με ένδυμα αφθαρσίας, αθανασίας και αγιότητος. Γι' αυτό και η Εκκλησία μας καλεί τους πιστούς ν' αναβοήσουν· *«Όσοι εις Χριστόν εβαπτίσθητε, Χριστόν ενεδύσασθε»*. Εμείς δε εκ βάθους ψυχής παρακαλούμε *«Σώσον ημάς, Υιέ Θεού, ο εν Ιορδάνη υπό Ιωάννου βαπτισθείς»*. Τέλος, βεβαιώνουμε και ομολογούμε ότι *«Επεφάνη η χάρις του Θεού, η σωτήριος πάσιν ανθρώποις»*.